TIFKIRIET MILL-IMGĦODDI

IL-BARKLORI

Lorenzo Zahra

Niftakar lil Kanonku Dun ĠianMari Farrugia, saċerdat mill-Birgu li tassew ħabb belt twelidu. Kien Teologu tal-Kapitlu, imma kien iħobb jikteb, l-aktar fil-ġurnali, dwar l-istorja tal-Birgu. Kien jilbes is-suttana sewda u jħalli l-qalziet twil jidher fin-naħa t'isfel – stil tal-qassisin Ingliżi. Il-kitba u l-kelma tiegħu fil-priedki fil-knisja kienet sempliċi u li jifhimha kulħadd. Kien iħobb dawk l-użanzi li llum qed insejħulhom "Folklor".

Illum se nsemma dak li kien jirrakkonta dwar il-barklori għax, dari u fi żmien tfuliti, il-barklor bid-dgħajsa tiegħu kien jaqlagħha tajjeb. Kien hemm żmien meta t-traġitt fil-portijiet kien biss bid-dgħajjes, u x-xtut ta' Bormla, l-Isla u l-Birgu kienu saru ċentru ta' attività', mimlija dgħajjes u barklori, wħud jistennew fuq il-venda, u oħrajn għaddejjin bil-vjaġġ jaqsmu l-port.

Allura ħafna barklori nhar ta' Ħadd kienu jerfgħu mix-xogħol u, libsin il-Kappell tar-Ross, qalziet tal-flanella, u żarbun isfar (kif kien magħruf iż-żarbun kannella dak iż-żmien), kienu jinġabru fil-pjazza, jew joħorġu għall-passiġġata lejn ix-Xgħira. Ix-xatt kien jifdal biss xi barklor xwejjaħ jaqdef waħdu; u l-vjeġġ kien jieħu żmien twil sa ma jwasslek. Il-pubbliku kien jilmenta u ż-żmien wasal li tfaċċaw il-laneċ biex, qajla qajla, żmien ir-risq għall-barklori għeb.

Dak iż-żmien mhux għalkemm tagħżel li ssir barklor għax, biex taħdem f'dan il-mistier kont trid tieħu l-pussess xejn inqas minn dak ta' mistieri oħra. Biex tkun tista' tibda u taqbad moqdief b'idek, kont trid tingħata bidu jew tieħu d-diploma minn idejn l-anzjani fost il-barklori; għax dawn kellhom ix-xirka tagħhom ukoll.

Il-bidu kien ikun hekk: Il-barklori jkunu lkoll miġbura fix-Xatt ta' San Lawrenz jew ix-xatt tal-Karmnu, lkoll bid-dgħajjes lesti għall-venda skont min imissu. Ilkoll kellhom il-laqam tagħhom li bih kienu aktarx magħrufa. Hekk kif Toni n-Niges, żagħżugħ, bil-qmis bajdanija, qalziet tas-sarġ jinqafel fuq żewġ naħiet, u beritta Skoċċiża ċatta daqs platt, jasal f'tarf it-taraġ, jilmħuh żewġ barklori u jilqgħuh:

"Hawn x'ġejt tagħmel?"

"Ġejt nibda x-xogħol."
U t-tnejn ikellmuh sa ma jersqu fuqu u, b'tegħmiża jaħtfuh minn kull naħa, b'id u riġel minn kull naħa, u jxengluh 'l hinn u 'l hawn bla ma jkun jistenna. Kif ikun imċappas kollu trab li jkun inġabar miegħu mat-tkaxkira, jitilqu bih, kif ikun mgħawweġ f'idejhom, u jħabbtulu l-warrani ma' pruwa ta' dgħajsa li tkun sorġuta max-xatt għall-venda. Dak jgħajjat "ħalluni, ħalluni", meta ma jżarratx xi tnejn ħoxnin, waqt li l-barklori l-oħra, jogħxew bid-daħk u jsaffru u jgħajtu.

Meta ma jkunx hemm dgħajsa, allura kienu jħokkuh mal-ħajt tat-Tarzna u hekk kienet tintemm iċ-ċerimonja tal-pussess għall-balklor il-ġdid. Imma jekk il-kandidat jinzerta xi ftit nieqes mill-melħ, xi ftit belhani, kien isib ruħu jixxengel f'tarf il-moll, jekk mhux ukoll jitfgħuh il-baħar. L-imsejken vittma kien jitħabat biex jitla' l-art, qisu tiġieġa mxarrba. B'dal-mod il-kandidat barklor kien ikun ħa d-diploma biex jieħu l-moqdief u jaħdem ta' barklor għal għomru.

UŻANZI FIL-KNEJJES MALTIN TA' QABEL IL-KONĊILJU VATIKAN II

Lorenzo Zahra

Fl-erbgħa ta' filgħodu l-knejjes kienu jdoqqu tokki tal-qanpiena msejħa l-Paternoster. Fit-tmienja jdoqqu l-Ave Marija, wara nżul ix-xemx idoqqu l-Ave Marija, u tard filgħaxija jdoqqu tokki msejħa tal-Imwiet. Nhar ta' Ħamis filgħaxija tindaqq mota bil-kbir biex tfakkar it-twaqqif tal-Ewkaristija, u nhar ta' Ġimgħa fit-tlieta ta' wara nofsinhar jindaqqu tokki biex ifakkru l-mewt ta' Ġesu għalina.

Fil-knejjes wara nofsinhar kien jingħad l-Għasar, u waqt il-manifikat iċ-ċelebrant kien jinċensa l-artal tas-sagrament u wara, l-artal maġġur.

Kull tielet Ħadd tax-xahar ġewwa l-knejjes kienet issir proċessjoni bl-Ewkaristija.

Fil-festi, fuq l-art tal-knisja kien jintefa' bosta ħaxix bir-rand.

Dari, fil-Katidral kien ikun hemm tronn. Ġewwa San Ġwann kien hemm wieħed għall-isqof u l-ieħor għar-Re jew Reġina li taħkimna. Il-Magħmudija tat-trabi kienet issir qrib il-bieb ta' barra tal-knisja, fejn ikun hemm il-fonti tal-Magħmudija, u aktarx barra l-ħinijiet tal-quddies, possibilment wara nofs in-nhar.

Il-Quddies kien isir ukoll fuq l-artali tal-ġnub, u dejjem minn saċerdot wieħed. Il-qassis fil-quddiesa kien jilbes maktur ma għonqu msejjaħ amittu, ċinglu ma qaddu, u manipolu li jfisser il-maktur ta' San Pietru meta beka t-tradiment tiegħu lil Ġesu. Il-qassis kien jasal fuq l-artal bil-berittin.

Fuq l-artal, quddiem iċ-ċelebrant kien ikun hemm Kurċifiss.

Fuq l-artal kien ikun hemm ukoll tliet kwadretti msejħa "Karti tal-Glorja", li l-qassis kien jaqra t-talb minnhom fil-bidu, waqt il-quddiesa, u fl-aħħar tal-quddiesa.

Nhar l-Għid il-Kbir kien jiftaħ l-obbligu li wieħed ta' lanqas iqerr u jitqarben darba fis-sena u jibdel il-bullettin. Min ma kienx iqerr u jitqarben tal-anqas darba fis-sena kien ikun spreċettat, u fid-difna ma kienx ikun akkumpanjat mis-saċerdot u kien jindifen f'art għalih.

Il-Qrar dari kien isir billi n-nisa dejjem iqerru fil-konfessinarju fil-knisja, waqt li ġeneralment l-irġiel iqerru fis-Sagristija. Il-qassis dejjem kien ikun liebes is-suttana jew liebes ta' patri jekk ikun patri, bi stola vjola, u qatt liebes sekulari.

It-tqarbin kien isir biss mis-Saċerdot liebes spellizza u stola.

Min kien jitqarben kien jinżel għarkupptejh fuq it-taraġ tal-artal jew tal-presbiterju.

Fil-quddiesa dejjem kien ikun hemm abbati jgħin, idoqq il-qanpiena fis-Sanctus, fil-konsagrazzjoni, u għas-sinjal biex in-nies tersaq għat-tqarbin.

Il-quddiesa kienet bil-Latin mill-bidu sal-aħħar. Uħud mill-fidili ġieli kien ikollhom Messalin, oħrajn xi ktieb ta' talb, waqt li ħafna, li x'aktarx ma kinux jaqraw, kienu joqogħdu jgħidu r-rużarju waqt li l-qassis għaddej bil-quddiesa.

Fl-aħħar tal-quddiesa, l-qassis kien jinżel għarkupptejh u jgħid tliet Avemarijiet, Salvereġina, u talba lil San Mikiel Arkanġlu.

Fl-imgħoddi, hekk kif wieħed ikun agunija, jissejjaħ is-saċerdot biex jisma' l-qrar u jamministra s-sagramenti, waqt li bosta drabi jassisti sal-aħħar lill-moribond. Ukoll fl-isptarijiet, il-patri kien jissejjaħ biex jassisti sa tmiem il-ħajja tal-moribond.

It-tqarbin tal-morda kien isir jew bil-Vjatku, bi proċessjoni mill-knisja sad-dar tal-marid, jew imur is-saċerdot tal-assistenza jassisti l-moribond.

It-trasport tas-sagrament kien isir dejjem mis-saċerdat, li kien jilbes numeral fuq spellizza bajda, u jkun akkumpanjat minn żewġ persuni jżommu xemgħa mixgħula.

Id-difna kienet aktarx issir billi l-katavru jinġarr mid-dar jew mill-isptar dritt lejn iċ-ċimiterju, u jkun akkumpanjat mis-saċerdat b'żewġ abbatini – wieħed iżomm sasla bl-ilma mbierek, u l-ieħor iġorr kurċifiss.

© Lorenzo Zahra

Nota tal-editur:

Din il-kitba ta' Lorenzo Zahra fakkritni f'xi aneddoti u stejjer li smajt tul ħajtu, u għaddewli xi ħsibijiet minn rasi li xtaqt naqsam magħkom. Hu minnu, kif qal is-Sur Zahra li, sa qabel il-Konċilju Vatikan it-Tieni, l-qassis kien jispiċċa l-quddiesa b'talba lil San Mikiel. Kien jingħad li din it-talba kien kitibha l-Papa Ljun XIII u ħafna kienu jemmnu li l-Papa kien kitibha wara li sema' diskursata bejn Ġesu' u d-demonju! Peress li San Mikiel hu msemmi fil-Ġenesi li ddefenda lil Alla mix-xjaten li rribellaw kontrih qabel il-ħolqien tal-bniedem, dan l-Arkanġlu kien dejjem meqjus bħala wens kbir kontra x-xjaten. It-talba kienet hekk:

San Mikiel Arkanġlu, idħol għalina fit-taqbida; kun int l-għajnuna tagħna kontra l-ħażen u t-tnassis tad-demonju: irażżnu Alla, nitolbuk bil-ħerqa. U inti, l-aqwa fost il-qtajja' tas-sema, itfa' bil-qawwa t'Alla fil-qiegħ tal-Infern lix-xitan u l-ispirti l-ħżiena l-oħra li jiġġerrew fid-dinja għat-telfien tal-erwieħ. Amen.

Ħafna fost dawk li jkunu ġew għall-quddiesa jkunu diġa' qabdu t-triq u telqu 'l barra mill-knisja waqt li l-qassis ikun qed jgħid din it-talba; imma ħafna oħrajn, fosthom ħafna nisa xjuħ, kienu jibqgħu hemm u jgħidu t-talba mal-qassis. It-talba kienet tagħtihom ċertu serħan, u kienu jħossuhom imwennsa u mħarsa, lesti biex joħorġu barra fit-triq u jilqgħu għat-tfixkil tax-xjaten.

It-twemmin fil-preżenza tax-xitan fid-dinja dak iż-żmien kien ankrat tajjeb fl-imħuħ ferm aktar milli wieħed jista' jistħajjel illum. Il-preżenza tax-xitan kienet mistħajla li tkun ferm aktar qawwija waqt l-agunija ta' xi moribond. Fil-ħarġa numru 30 tal-Imnara, 2006, Toni Calleja, fl-artiklu tiegħu "Intietef Folkloristiċi mill-Għasri" kien kiteb hekk:

Malli l-moribond imut, u s-Saċerdot – li min jaf kemm ikun ilu jassistih – ibierek il-katavru, xi żewġt irġiel minn ta' ġewwa kienu jakkumpanjawh lura d-dar. Ma kinux iħalluh imur lura waħdu għax mat-triq seta' jkun ittantat mid-demonju. Il-ħsieb kien li billi l-qassis kien f'pika max-xitan (jew ma Sbatna, kif kien jissejjaħ) biex jirbaħ dik ir-ruħ għal Alla, issa li l-mejjet ikun għamel mewta tajba, x-xitan tal-infern, tellief u avvelut, kien jaf jagħtih xi fastidju! Il-Kappillan tal-Għasri Dun Karm Vella (1951-1965) kien jemmen wisq b'hekk, u kont nogħxa nisimgħu jirrakkonta fuq iz-zuntier fuq dawn ħwejjeġ. Issa ħalliha li mbagħad billejl kont noqgħod nibża'! (paġna 113)

Ma din l-istorja jien nista' nżid oħra – storja li minn jaf kemm-il darba smajt lil ommi tirrakkontaha. Ommi llum tgħodd erbgħa u tmenin sena, għadha mimlija bil-għomor u temmen ferm, kemm bil-Ħares u kemm bl-ispirti ħżiena u x-xjaten jiġru mat-toroq. Tgħid li meta kienet għadha tifla, tgħix m'ommha u missierha – in-nanna u n-nannu – f'lejl xitwi, kiesaħ u mudlam, x'aktarx ftit qabel il-gwerra, kienet rieqda fid-dar mal-ħames ħutha l-oħra, u man-nanna u n-nannu, meta f'nofs ta' lejl jinstema xi ħadd għaddej mit-triq, jagħmel ħsejjes mill-iżjed tal-biża', koroh u li jkexkxu. In-nannu ħareġ imwerwer mis-sodda, bil-qalziet ta' taħt sa rkupptejh, u b'leħen imbikki għajjat: "Katerin (għan-nanna) Smajtu?!" U lkoll, b'leħen wieħed, mhux in-nanna biss, għajtu: "Iva! Smajnieh!" In-nanna beżgħat ukoll u ħarġet mis-sodda wkoll, imma tal-anqas kellha spjegazzjoni għal dak li kien ġara. In-nanna – minn dejjem inċiklopedija tal-għerf – iddikjarat: "Dak ifisser li se tmut xi ruħ tajba!" Balleċ! Mela dik kienet il-biċċa. Kulħadd serraħ rasu xi ftit għax meta fenominu ikrah jingħata spjegazzjoni u xi ħadd juri li jifhem fih, il-fenominu jsir inqas tal-biża' u, tal-anqas, spjegabbli. Dak il-lejl kulħadd raqad kif seta', mbagħad filgħodu jsaqsu lin-nanna għal aktar dettalji.

Meta sebaħ, in-nies bdew jgħidu li kienet mietet it-talija – mara xiħa li tgħix ġo sqaq mudlam, imma li kienet magħrufa għall-qalb tajba li kellha; titma' l-klieb u l-qtates tat-triq, tagħti l-ħelu lit-tfal, ma tobgħod lil ħadd, u kulħadd iħobbha. Mela dik kienet l-istorja: dawk il-ħsejjes koroh kienu tax-xitan, għadu ħiereġ minn ħdejn is-sodda tal-mewt tagħha. Avvelut u ndannat kif kien, għax lil dik ir-ruħ ma rebaħhiex hu imma marret tgawdi 'l Alla fil-Ġenna, ħareġ il-barra ndannat, jagħmel ħsejjes tal-biża' mat-toroq taż-Żejtun, ħsejjes li werwru lin-nannu u lin-nanna, u lil ommi.

Kienu żminijiet oħra.

Niċċa ta' San Mikiel f'Ħal Qormi